

TÜRKİYE'DE GELİR EŞİTSİZLİĞİ VE YOKSULLUK

Yrd. Doç. Dr. Şadan ÇALIŞKAN*

ÖZET

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çözüm bekleyen önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerin hayat standartlarını yakalama arzusunun gerçekleşebilmesi için, öncelikle ekonomik gelişmenin nimetlerinin toplumsal sınıflar ve bireyler arasında âdil paylaşılması gerekir. Bir ülkede bu paylaşımın ne kadar âdil olduğunu ortaya koyan en önemli göstergeler; gelir dağılımı ve yoksulluk verileridir. Bu çalışmada amaç; Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksullukla ilgili durum analizi yaparak, Türkiye'nin özellikle OECD ülkeleri içindeki konumunu değerlendirmektir. Türkiye gelir eşitsizliği ve yoksulluk açısından gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça dezavantajlı bir konumdadır. Ülke genelini kapsayan gelir dağılımına ait verilerin üretilmeye başlandığı 1960'lı yıllardan günümüze gelir eşitsizliğinde anlamlı bir iyileşmenin gerçekleşmemesi; Türkiye'de siyasî iktidarların gelir dağılımında adaleti sağlama ve yoksullukla mücadele amacıyla uygulanan sosyal politikalara yeterince ağırlık vermediklerini göstermektedir. 2008 yılı son çeyreğinde tüm dünyada etkilerini belirgin bir şekilde hissettiren küresel ekonomik krizin ülkemize ilk yansımaları gelir eşitsizliği ve yoksulluk açısından olumsuz bir konjonktüre girildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Gelir Eşitsizliği, Gini Katsayısı, Yoksulluk.

* Uşak Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

ABSTRACT

INCOME INEQUALITY AND POVERTY IN TURKEY

Income inequality and poverty are among the most important problems awaiting a solution in Turkey as well as in the world. In order to realize their goal to attain the life standards in developed ones, developing countries have to distribute the blessings of economic growth fairly among societal classes and individuals. The most important indicators that show the level of fairness of this distribution are income distribution and poverty data. The purpose of this paper is to analyze the situation in Turkey in terms of income inequality and poverty and to assess Turkey's status among OECD countries in particular. When compared with developed countries in terms of income inequality and poverty, Turkey is in a rather disadvantageous position. No significant improvement has been witnessed in income inequality since 1980s when nationwide income distribution data came to be produced, which is an indicator that governments have not given sufficient weight to social policies that aim to fight with poverty and to ensure fair distribution of income. Reflections of the global economic crisis that broke out in the last quarter of 2008, which has global repercussions, mean that the conjuncture is not favorable in terms of income inequality and poverty. During this period, comprehensive measures which aim to fight with unemployment and poverty have to be put into practice so that poverty, triggered by urban unemployment in particular, does not threaten social peace and political stability in the country.

Key Words: Income Distribution, Income Inequality, Gini Coefficient, Poverty.

GİRİŞ

Ekonomi politikalarının nihai amacı; toplumu oluşturan tüm bireylerin ve sınıfların ekonomik refah düzeyinin yükseltilmesidir. Ekonomi büyürken, bireylerin ve toplumsal sınıfların refah düzeyinde meydana gelen değişimi analiz etmenin en önemli yolu; gelir dağılımı

ve yoksulluk istatistiklerinde meydana gelen değişimi takip etmektir. Büyüme hızı ve kişi başına gelirdeki artışlar, refah düzeyindeki değişim hakkında genel bir fikir vermekle birlikte; gelir dağılımı ve yoksulluk verileri büyüme sürecinde ortaya çıkan refah artışının toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki dağılımının açıkça ortaya konulması bakımından dikkate alınması gereken asıl göstergelerdir.

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunu, her çağda toplumların gündeminde yer almasına rağmen; sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi kapitalizmi döneminde özel bir önem kazanmıştır (Çelik, 2004: 53). Sanayi devrimi sonrası, bir yandan burjuva sınıfının kârları aşırı derecede yükselirken, ücretlerin yükselmemesi, hatta düşmesi, gelir eşitsizliği sorununun açık bir şekilde su yüzüne çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu durum, endüstri toplumlarında, büyük huzursuzluklara, şiddetli ideoloji kavgalarına yol açmıştır (Aksu, 1993: 1). II. Dünya Savaşı sonrası egemen olan sosyal devlet anlayışına kadar, iktisat teorisi, büyük ölçüde sermaye birikimi ve büyüme gibi uzun dönem ekonomik sorunlar ile uğraşmış, gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun zaman içinde büyüme ile birlikte kendiliğinden çözüleceği varsayılmıştır. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı ekonomik büyümeye karşın, gelir dağılımının giderek bozulması ve yoksulluğun artması, gelir eşitsizliğinin önemli bir iktisadi ve sosyal sorun olarak görülmesine yol açmıştır. Sosyal devlet anlayışının yaygınlaşması ile birlikte, toplumun en alt tabakasını oluşturan yoksul ve dar gelirli vatandaşların asgari düzeyde de olsa büyümenin nimetlerinden yararlanmasına yönelik sosyal politikalar gündeme gelmiştir. Sosyal devlet anlayışı, bir yandan kalkınmanın sağlanmasını, diğer yandan kalkınmanın nimetlerinden bütün yurttaşların âdil bir şekilde yararlanmalarını amaç edinmektedir (Şenses, 1991: 51).

1980'li yıllarda tüm dünyada, liberal devlet anlayışının hâkim olması ile sosyal refah devleti anlayışının zayıflaması, gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusunun gündemin arka sıralarına düşmesine yol açmıştır. Bu süreçte, Türkiye'de de benzer eğilimler ortaya çıkmış ve bölüşüm sorununun ekonomik gelişme sürecinde kendiliğinden çözüleceği varsayılmıştır. Ancak, günümüzde gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorunu, Türkiye'de toplumsal barışı tehdit eden ve acil çözüm bekleyen sorunlar arasında yer almaktadır. Bireyler ve toplumsal sınıflar arasındaki paylaşım savaşımının toplumsal adalet ve barışı sarsacak

düzeyle ulaşmaması, devletin zengin ve fakirler arasındaki uçurumları azaltacak sosyal politikalar uygulamasına bağlıdır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılmasının, gelir seviyesinin yükseltilmesinden daha önemli olduğu konusuna vurgu yapan Ricardo, 9 Kasım 1920'de Malthus'a yazdığı mektupta konunun önemini şöyle açıklar: "Size göre iktisat bilimi ulusal refahın artış nedenlerini araştırmaktadır. Bana göre ise; iktisat, bu refah artışının üretime katılanlar arasında nasıl paylaşıldığını araştırmalıdır. Gün geçtikçe birinci tanımın boş ve aldatıcı, ikincinin ise bilimin gerçek amacını yansıttığına daha çok inanmaktayım" (Alkin, 1995: 141). Ricardo'ya göre; millî gelirin üretim faktörleri, toplumsal sınıflar ve bireyler arasındaki dağılımında rol oynayan kanunları ortaya koymak, ekonomik analizin temel amaçları arasındadır (Paterson, 1994: 446). Bu bağlamda, bir ülkede millî gelirin bölüşülmesine ilişkin gelir dağılımı ve yoksulluk verileri, ülkenin refah düzeyinin ortaya konulması ve zaman içinde refah düzeyinde meydana gelen değişimin takip edilmesi ve diğer ülkelerle karşılaştırma yapılabilmesi açısından dikkatle takip edilmesi gereken önemli göstergelerdir.

I. GELİR DAĞILIMI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Gelir dağılımı, bir ülkede, belirli bir dönemde üretilen millî gelirin; bireyler, hane halkları, toplumsal gruplar, bölgeler ya da üretim faktörü sahipleri arasında bölüşülmesidir. Gelir dağılımı kavramını; millî gelirin bireyler ya da hane halkları, sektörler, bölgeler ve üretim faktörleri arasındaki dağılımını esas alarak dört farklı biçimde tanımlamak mümkündür. Ayrıca, faktör gelirlerinin çeşitli yollarla devlet tarafından yeniden dağıtılmasını tanımlamak üzere geliştirilen yeniden dağılım kavramı da bulunmaktadır.

1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel dağılım, gelirin üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılımını gösterir. Üretim sürecine katılan faktör sahiplerinden her biri, üretilen mal ve hizmetlerden; ücret, rant, faiz ve kâr adı altında bir pay alırlar. Bu paylar karşılığında yapılan ödemeler üretim faktörü sahiplerinin gelirlerini oluşturur. Fonksiyonel dağılım; gelirin özellikle

emek sahipleri ve diğer üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılımını analiz etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bunun nedeni, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan bağımlı çalışanların asıl gelirlerinin emek geliri oluşu, yüksek gelirlilerin tamamına yakın bir kısmının ise emek dışı gelir elde etmesidir.

Fonksiyonel dağılımı daha detaylı olarak incelemek amacıyla, üretim faktörleri alt bileşenlerine ayrılarak da analiz yapılmaktadır. Örneğin; millî gelirin maaş ve ücret, yevmiye, müteşebbis ve mülk gelirleri biçiminde tasnif edilerek analiz edilmesi bu amaçla yapılmaktadır.

2. Bireysel Gelir Dağılımı (Hanehalkı Gelir Dağılımı)

Bireysel gelir dağılımı, millî gelirin toplumu oluşturan birey ya da hane halkları arasındaki dağılımını gösteren gelir dağılımı kavramıdır. Bireysel gelir dağılımında birey ya da hanelerin millî gelirden aldığı payın ücret, kâr, rant ya da faiz olmasının bir önemi yoktur. Birey bunlardan sadece birisine sahip olabileceği gibi hepsine de sahip olabilir. Bireysel gelir dağılımında önemli olan, bireyin geliri ne adla elde ettiği değil, ne kadar gelir elde ettiğidir (Öçal, 1990: 352).

Bireysel gelir dağılımı hesaplanmalarında genel anlamda millî gelirin bireyler ya da hane halkları arasında eşit olmayan dağılımının ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu nedenle, bireysel gelir dağılımı araştırma sonuçlarından söz edilirken "gelir eşitsizliği" kavramı kullanılmaktadır. Gelir dağılımı kavramı daha yansız bir anlam taşırken, gelir eşitsizliği kavramı gelir dağılımının adaletsiz yanına vurgu yapmaktadır (Çelik, 2004: 59).

3. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, bir ülkenin millî gelirinin farklı ölçütlere göre belirlenen bölgeler arasındaki dağılımının belirlenmesi amacıyla kullanılan gelir dağılımı tanımıdır. Bölgesel dağılım hesaplanmalarında, ülke genellikle coğrafi bölgeler, yerleşim birimlerinin niteliği (kır ya da kent olması) ya da gelişme düzeyine göre bölgelere ayrılarak analiz yapılır. Millî gelir, hemen hemen hiçbir ülkede bölgeler arasında eşit

olarak dağılmaz. Bu dağılım kavramı özellikle, ülkenin gelişmiş ve azgelişmiş bölgeleri arasındaki farkları ortaya koymak amacıyla kullanılır (Türk, 1997: 305). Bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmenin yolu; her bölgede kişi başına düşen millî gelirin karşılaştırılmasıdır. Bölgesel gelir eşitsizliği verileri; bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek amacıyla uygulanacak politikaların belirlenmesinde politika yapıcılar açısından dikkate alınması gereken önemli bir veri seti olma özelliğindedir.

4. Sektörel Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı kavramı, iktisadi faaliyet kollarının; sanayi, tarım ve hizmetlerin millî gelirden aldıkları payların ortaya konulması amacıyla kullanılır. Sektörel dağılım hesaplamaları ile zaman içinde gelir dağılımındaki meydana gelen değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine değiştiği analiz edilir (Karluk, 2005: 69). Ekonomik gelişme sürecinde temel sektörlerin millî gelir içindeki ağırlığının takip edilmesi için uygun bir gelir dağılımı tanımıdır. Normal koşullarda bir ülke geliştikçe sanayi ve hizmetler sektörünün payının artması, tarımın payının azalması beklenir.

5. Gelirin Yeniden (İkincil) Dağılımı

Gelirin yeniden dağılımı, devletin bireylerin üretimden elde ettikleri ilk gelir ile nihâi gelirleri arasında fark meydana getirmesi olayıdır. Bu anlamda, devletin aldığı her karar, yaptığı her harcama ve elde ettiği her gelir, gelir dağılımına bir müdahaledir (Dilik, 1976: 33). Yeni vergilerin konulması, mevcut vergilerin oranlarının değiştirilmesi, kamu harcamalarının miktar ve bileşiminin değiştirilmesi, regülasyon uygulamaları, taban fiyatlarının belirlenmesi, tarımsal destekleme kapsamının belirlenmesi, asgari ücretin belirlenmesi vb. uygulama ve kararlar, gelir dağılımının değiştirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Ancak, devletin gelir dağılımında değişikliklerle sonuçlanan tüm uygulamalarında, yoksul kesimin durumunu dikkate alarak, mümkünse gelir eşitsizliğini azaltmaya çalışması, sosyal devlet anlayışının bir gereğidir.

Piyasada oluşan gelir dağılımını etkilemede kamusal müdahale ve sosyal devlet harcamaları önemli bir rol oynamaktadır. Devlet bir taraftan vergilendirme yoluyla yeniden dağılımı sağlarken, diğer taraftan sosyal nitelikli harcamaları ile çeşitli gelir grupları ve sınıfların piyasa dağılımı sonucu elde ettikleri payları değiştirmektedir (*Çelik, 2004: 78*).

Vergi sisteminin gelir dağılımını düzeltmek amacıyla kullanılması, önemli bir maliye politikası aracıdır. Wagner'in toplumsal adalet ile vergi adaleti arasında sıkı ilişkiye dikkatleri çeken görüşlerini ifade etmesinden sonra; gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltmak, vergi politikasının temel amaçları arasında yer almıştır (*Ataç vd., 2008: 283*). Gelir vergisi, iyi uygulandığı ülkelerde gelir dağılımını düzeltmede etkili bir araçtır.

II. GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Gelir dağılımı analizinin amacı; millî gelirin toplumu oluşturan bireyler ya da üretim faktörleri arasındaki dağılım biçimini ortaya koyarak, bu dağılımı belirleyen faktörleri belirlemektir. Gelir dağılımını belirleyen en önemli faktör; üretim araçları mülkiyetinin dağılımıdır. Endüstri devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi toplumunda üretim araçları mülkiyetinin sermayedar sınıfının elinde toplanması, işçi sınıfının millî gelirden aldığı payın giderek azalmasına neden olmuştur. Mal ve faktör piyasalarının rekabet durumu, ülkenin ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi, maliye politikası, eğitimde fırsat eşitliği, eğitim düzeyi, nüfus sınıfsal ve sektörel dağılımı, emek piyasasının örgütlenme biçimi, demokratikleşme düzeyi gibi faktörler gelir dağılımının belirlenmesinde önemli rol oynar (*Şahin, 2007: 579*).

Gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesi de işsizliktir. İşsiz kalan kişilerin üretim süreci dışında kalmaları, gelir elde etme imkânından yoksun olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle, işsizler toplumun en yoksul kesimini oluştururlar. İstihdamın artırılarak işsizliğin azaltılması; gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılmasında en önemli faktördür.

İşgücü piyasalarının örgütlenme biçimi, sendikal haklarla ilgili düzenlemeler, sendikal hak ve özgürlüklerin gelişmişlik düzeyi, sendikaların gücü ve sendikalaşmanın yaygınlığı da gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Genel olarak, sendikalı işçilerin ücret ve diğer

çalışma koşullarının sendikalı olmayan işçilere göre daha iyi olması, sendikalaşma oranının yükselmesinin gelir dağılımını işçiler lehine değiştirmesi ile sonuçlanır.

Siyasî iktidarların tercihleri de gelir dağılımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Demokratik ülkelerde seçimle işbaşına gelen siyasî iktidarlar, özellikle seçim dönemlerinde belirli kesimlere gelir transferinde bulunarak gelir dağılımını etkilemektedir. Kentlerde imar affı getirilmesi, kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı, kamusal malların fiyatlandırma politikaları gelir dağılımını etkilemektedir (*Karlık, 2005: 69-70*). Bir ekonomide yüksek enflasyonun yaşanması, nüfus artış hızı, servet dağılımı, ekonominin dışa açıklık seviyesi, ekonomik krizler ve kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin düzeyi gibi etkenler de gelir dağılımını belirleyen diğer faktörler arasında yer almaktadır.

Teknolojik gelişmeler, zengin ve yoksul ülkelerde nüfus artış hızının farklı olması, ülkelerin dış borç yükü, ekonominin liberalleşme ve dışa açıklık düzeyi, ülkenin barış ya da karmaşanın hâkim olduğu bölgede yer alması, ülke ekonomisinin bölgesel entegrasyonlar içinde yer alıp almaması gibi faktörler ise ülkeler arasında gelir dağılımı ve yoksulluk açısından var olan farklılıkların temel nedenleri arasında yer almaktadır (*Wade, 2001: 3-4*).

1990'lı yıllarda hızlanan küreselleşmenin uluslararası düzeyde teknoloji transferlerini hızlandırmasıyla sermaye yoğun üretim süreçlerinin yaygınlaşması, yeni teknolojilere ayak uydurma yeteneği zayıf olan işçilerin işlerini kaybederek yoksullaşmasına neden olmuştur. Geleneksel üretim ve istihdam koşullarının daralması küresel rekabet ortamına adapte olamayan işçileri olumsuz etkilemiştir (*Altay, 2007: 58*). Küreselleşme, bir kısım vasıflı işçiler lehine olumlu sonuçlar doğursa da, vasıfsız işçiler ve değişik toplum gruplarının gelirlerini azaltarak gelir eşitsizliğini artırmıştır (*Zengingönül, 2004: 134*). Küreselleşmenin refah devleti anlayışı üzerindeki olumsuz etkileri ve devletin sosyal amaçlı müdahalelerden vazgeçmesi gerektiğini öngören Neo-liberal politikalar da yoksulluğun artmasına yol açmıştır. Ayrıca, küreselleşme sürecinde sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kalkması, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri sık sık sermaye hareketlerinden kaynaklanan krizlerle karşı karşıya bırakmıştır. Krize giren ülkelerin Uluslararası Para Fonu (IMF) ile anlaşarak uygulamaya koydukları istikrar

programlarında ücretlerin baskılanmasına yönelik uygulamalara ağırlık verilmesi gelir eşitsizliğini daha da artırmıştır (Şenkal, 2005: 393).

Küreselleşme sürecinde mal hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ile emek yoğun teknolojilerle üretim yapan firmaların, tesislerini Çin başta olmak üzere emeğin ucuz olduğu ülkelere taşınması da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur.

III. BİREYSEL GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN ÖLÇÜLMESİ

Bireysel gelir eşitsizliğini ölçmek amacıyla çeşitli ölçme araçları geliştirilmiştir. Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, yüzdelik dilimleme yöntemi, değişim aralığı ve değişim katsayısı, gelir eşitsizliğini ölçmek amacıyla kullanılan başlıca ölçme teknikleridir. Ancak, literatürde en yaygın olarak kullanılan araçlar; yüzdelik dilimleme yöntemi, Lorenz eğrisi ve Gini katsayısıdır. Bir ülkede gelir eşitsizliğini ortaya koymanın amacı; gelir dağılımında meydana gelen değişimi ve diğer ülkeler karşısındaki durumu değerlendirmek ve zenginlerle yoksullar arasındaki farka dikkatleri çekerek, devleti gelir eşitsizliğini azaltacak politika uygulamalarına teşvik etmektir.

1. Yüzdelik Dilimleme Yöntemi

Bu yöntem, bireysel gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren iyi bir ölçüttür. Gelir eşitsizliğinde zaman içinde meydana gelen değişimi takip etmekte ve ülkelerarası karşılaştırmalarda yaygın olarak kullanılır. Yüzdelik dilimleme yönteminde millî gelirden pay alan tüm birey ya da hanehalkları, eşit yüzdelere ayrılarak (% 20, % 10, % 5 gibi) en düşük gelirli yüzdelik dilimden en yüksek gelirli yüzdelik dilime doğru sıralanarak, gelir eşitsizliği incelenmektedir (Ensari, 1997: 16-17).

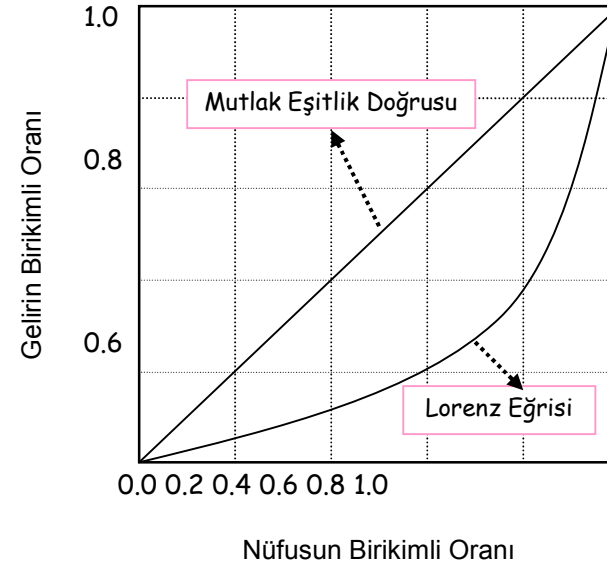
Lorenz eğrisi ve ondan elde edilen Gini katsayısı nüfusun tümü için bir gelir eşitsizliği ortalaması verirken, dilimleme yöntemi alt ve üst dilimler arasındaki farkı ve gelir uçurumunun boyutunu gösterir (Çelik, 2004: 63).

2. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, millî gelirin, onu elde eden nüfus arasındaki dağılımını göstermek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Lorenz eğrisi, millî gelirin belirli bir birikimli payı ile onu elde edenlerin birikimli payı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Lorenz eğrisi, kavramsal olarak yüzdelik dilimleme yöntemine benzer olmakla birlikte; sadece gelir paylarını belirlemek yerine gelirin birikimli payını, bireylerin birikimli payı ile ilişkilendirmektedir (Bellù, 2005: 2).

Lorenz eğrisi çizilirken bir karenin yatay eksenine nüfusun birikimli payları, dikey eksenine nüfusun belirli bir oranı için gelirin birikimli oranı kaydedilir. Eşit birikimli nüfus paylarının millî gelirden aldıkları birikimli paylar işaretlendiğinde Lorenz eğrisi elde edilmiş olur (Bellù, 2005: 2).

Şekil 1 : Lorenz Eğrisi

Millî gelirin bireyler arasında yüzde yüz eşit dağılması halinde, Lorenz eğrisi köşegenle temsil edilen mutlak eşitlik doğrusu ile çakışır.

Gelir dağılımı eşitlikten uzaklaştıkça Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaşıp aşağı doğru sarkar. Tam eşitsizlik halinde ise Lorenz eğrisi yatay ve dikey eksenenden oluşur (*Dovring, 1991: 32-33*).

3. Gini Katsayısı

Gelir eşitsizliğini ölçmede yaygın olarak kullanılan Gini katsayısı, Lorenz eğrisinden hesaplanmaktadır. Gini katsayısı, Lorenz eğrisinde 45 derecelik mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına oranıdır (*Hyman, 1983: 432*). Gini katsayısının değeri 0 ile 1 arasında değişir. Katsayının yükselmesi gelir eşitsizliğinin artması, düşmesi ise azalması anlamına gelmektedir.

4. Yoksulluk Oranı

Yoksulluk oranı gelir dağılımının önemli bir göstergesidir. Gelir eşitsizliği ile yoksulluk oranı arasında genellikle aynı yönlü ilişki vardır. Genel olarak, gelir eşitsizliği arttıkça yoksulluk oranı da artar. Yoksulluk oranı, Gini katsayısının tek başına kullanılmasının bir kısım sakıncalarını kaldırması bakımından gelir dağılımı analizlerinde önemli bir eksikliği gidermektedir. Örneğin, Türkiye'de 2000'li yıllarda gelir eşitsizliği sadece Gini katsayısı dikkate alındığında önemli oranda iyileşmiştir. Halbuki yoksulluk oranlarında aynı oranda bir iyileşme gerçekleşmemiştir. Bu durumun nedeni, bu yıllarda en alt gelir diliminin payında önemli bir gelişme olmamasına rağmen, en üst gelir diliminin payının ekonomik krizin etkileri nedeniyle azalmasıdır. Bu nedenle gelir eşitsizliği ölçmede kullanılan diğer araçların yoksulluk oranları ile birlikte kullanılması daha uygun bir yaklaşımdır.

IV. YOKSULLUKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Yoksulluk, genel olarak insanların en temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelirden yoksun olma durumudur. Ancak, bireylerin hangi ihtiyaçlarının temel ihtiyaç olarak kabul edileceği, bireye, topluma ve zamana göre değişmektedir. Genel olarak yoksulluk, giderilmesi

gereken ihtiyaçların kapsamına göre iki farklı biçimde tanımlanmaktadır; mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk.

1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesi olarak tanımlanmaktadır (*Bağdadioğlu, 2003: 4*). Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi için, öncelikle bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en düşük tüketim düzeylerinin belirlenmesi gerekir. Mutlak yoksulluk oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır. Türkiye'de TÜİK, 2002 yılından itibaren gerek gıda, gerekse gıda ve gıda dışı harcama bileşenlerini içeren mutlak yoksulluk sınırlarını hesaplayarak, bu sınırın altında kalan yoksulların oranını gıda yoksulluğu ve yoksulluk oranı adı altında ayrı ayrı yayınlamaktadır.

a. Gıda Yoksulluğu (Açlık Sınırı)

Bir kişi ya da hanehalkının hayatını sürdürebilmesi için tüketmesi gereken temel gıda maddelerinden oluşan gıda sepetinin maliyeti gıda yoksulluğu ya da açlık sınırı olarak kabul edilmektedir (*Şenkal, 2005: 397*). Hanehalkının toplam tüketim harcamasının bu sınırın altında olması durumuna gıda yoksulluğu adı verilmektedir.

TÜİK, gıda yoksulluğunun temelini teşkil eden gıda sepetinin belirlenmesinde 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi verilerini kullanmaktadır. Hanehalkı gıda harcamasına göre en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak tespit edilmiştir. Bir kişinin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar, bu 80 maddeden oluşturulmuştur. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak alınmıştır (*tuik.gov.tr*).

b. Yoksulluk (Gıda ve Gıda Dışı Yoksulluk)

Birey ya da hanehalkının beslenme ihtiyacının yanında; giyim, barınma, ulaştırma, enerji, haberleşme gibi temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli olan minimum harcama miktarını karşılayacak gelirden yoksun olma durumudur (*DPT, 2007: 1*).

Yoksulluk oranı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, gıda ve gıda dışı yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır.

2. Göreli Yoksulluk

Bireylerin ya da hanehalkının refah düzeyinin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması durumudur. Refah ölçüsü olarak amaca göre, tüketim ya da gelir düzeyi seçilmektedir (*Bağdadioglu, 2003: 4*). Göreli yoksulluk kavramı, açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürmelerine rağmen toplumun ortalama yaşam standardını yakalamada yetersiz kalanların durumunu ortaya koymak üzere geliştirilmiş bir kavramdır (*Altan, 2004: 146*). Göreli yoksulluk sınırı, TÜİK tarafından, eşdeğer fert başına medyan gelirin/harcamanın belirli bir oranı kullanılarak oluşturulmaktadır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması, bu sınırının altında kalan nüfusun, toplam nüfus içindeki payı göreli yoksulluk oranı olarak hesaplanmaktadır.

3. Eşdeğerlik Ölçeği ve Eşdeğer Kişi Başına Tüketim Harcaması

Hanehalkı bütçe anketlerindeki tüketim harcaması verileri, hane düzeyinde toplanmaktadır. Bu nedenle, hanehalkını meydana getiren bireylerin hane kaynaklarından aldığı paylarda bir tahsis kuralı esas alınarak bazı düzeltmeler yapılması gerekmektedir. Hanelerde bulunan fertlerin, yaş ve cinsiyetine bağlı olarak tüketimleri birbirinden farklıdır. Ayrıca hanedeki bazı harcamalar (konut, elektrik, su, ısınma, vb.) hanehalkı büyüklüğünden bağımsız olan ortak harcamalardır. Bu nedenle, yoksulluk göstergeleri “eşdeğer fert” üzerinden hesaplanmaktadır. Her ilave hanehalkı üyesinin aileye getirdiği ek harcamanın öncekiler kadar olmadığı ve hanedeki fertlerin tüketimlerinin birbirinden farklı olduğu varsayımları altında her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğunu ortaya koyan katsayılar, eşdeğerlik ölçeği olarak tanımlanmaktadır. TÜİK, yoksulluk verilerini hazırlarken, ülke genelindeki ortalama hanehalkı büyüklüğünü dikkate alınarak; iki yetişkin ve iki çocuktan oluşan dört kişilik hanenin eşdeğer büyüklüğüne göre düzeltme yapmaktadır. Böylece, farklı büyüklük ve

bileşimlerdeki (yetişkin ve çocuk sayısı itibarıyla) hanehalkları arasında anlamlı karşılaştırmalar yapmak mümkün olmaktadır (TÜİK, 2008).

V. GELİR EŞİTSİZLİĞİ ve YOKSULLUĞUN İKTİSADİ, SOSYAL VE SİYASAL ÖNEMİ

Her toplumda zengin ve yoksul kimselerin varlığı, mevcut üretim ilişkilerinin doğal bir sonucudur. Ancak, bir toplumda zengin kimselerin sayısı çok az ve milli gelirden aldıkları pay çok yüksekken, diğer tarafta yoksul kitlelerin toplumun büyük çoğunluğunu oluşturması ve milli gelirden çok az pay alması ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürememesi kabul edilebilir bir durum değildir (*Yazgan, 1975: 29*). Kapitalist üretim tarzının egemen olduğu günümüz toplumlarında âdil bölüşümün herkesin tartışmasız bir şekilde kabul edeceği biçimde belirlenmesi imkânsızdır. Kapitalist sistemde güçlü olan sınıfın millî gelir pastasından gücü oranında pay alması önemli bir gerçekliktir (*Aren, 1989: 73*). Gelir dağılımında adaletin sağlanmasından gelirin mutlak anlamda bireyler arasında eşit dağıtılması amaçlanmaz. Üretime çok katkısı olanın çok, az katkısı olanın az pay alması âdil bir paylaşım sayılmakla birlikte, genel olarak, âdil dağılımdan kastedilen; zenginlerle yoksullar arasındaki farkın kabul edilebilir seviyelere indirilmesidir.

Gelir dağılımının yapısı, istihdam ve toplam talep açısından da önemli sonuçlar doğurur. Keynes'e göre gelir dağılımının tüketim eğilimi yüksek işçilerin aleyhine bozulması, toplam talebin düşmesine neden olarak, üretim ve istihdamın azalmasına yol açar. Üretimin, dolayısıyla istihdamın artması, üretilen mal ve hizmetlere talep olmasına bağlıdır. Gelir eşitsizliğinin azaltılması, üretim seviyesinin yükseltilebilmesi için gerekli olan talebi canlı tutacak önemli bir rol oynar (*Alkin, 1995: 141*). Bir ekonomide tüketim dolayısıyla tasarruf eğilimlerinin büyük ölçüde gelir dağılımı tarafından belirlenmesi, gelir dağılımının büyüme açısından da önemli sonuçlar doğurmasına neden olur. Bir kısım iktisatçılar, gelir dağılımını düzeltmek amacıyla uygulanan sosyal politikaların tasarruf eğilimi ve sermaye birikimi üzerinde olumsuz etki yapmasının büyüme hızını düşüreceğini iddia ederler (*Güven, 2009: 18*). Ancak, bu görüşün haklılık payı olsa bile; ekonomik büyüme bahanesiyle siyasal iktidarların yoksul insanların durumunu iyileştirecek, gelir

eşitsizliğini azaltacak sosyal politika önlemlerini terk etmeleri düşünülemez.

Gelir eşitsizliği sorunu, özünde iktisadi bir sorun olmakla birlikte sosyal ve siyasal bir kısım sorunların da kaynağını oluşturur. Gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde, düşük kültür ve eğitim düzeyi, geniş halk kitlelerinin yetersiz beslenmesi, sağlık standartlarının düşük olması ile karşılaşılır. Bu ülkelerde gelir seviyesi düşük olanlar yoksulluk ve sefalet içinde yaşarken, yüksek gelir elde edenler gelişmiş ülkelerin tüketim kalıplarını taklit etmekte birbirleri ile yarışırlar. Yüksek gelirli gruplar arasında gösteriş tüketiminin yaygın olması kalkınma çabalarını olumsuz etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkar. Gelir eşitsizliği arttıkça hırsızlık, gasp, kapkaç olayları artar. Böyle bir toplumda sosyal barışı sağlamak oldukça güçtür (*Şahin, 2007: 580*).

Bir ülkede gelir dağılımının bozuk olması, insanların geçim sıkıntısı çekmelerine ve mutsuz olmalarına neden olmaktadır. Bir toplumda mutsuz insanların sayısının artması; sosyal huzursuzlukları artırarak siyasî istikrarı olumsuz etkilemektedir. Geçim sıkıntısı çekenlerin marjinal partilere yönelmesi siyasî istikrarı daha da bozmaktadır (*Karluk, 2005: 70*). Gelir dağılımında adaletin sağlanması, demokratik yönetimin devamının temel taşlarından birisidir. Gelir dağılımının aşırı bozuk olduğu ülkelerin siyasî yapıları genellikle totaliter ve anti-demokratiktir (*Sönmez, 1982: 10*).

Bir toplumda gençler başta olmak üzere geniş kitlelerin işsizlik ve yoksulluğun pençesine düşmesi, hem içinde buldukları toplumun, hem de ekonomik refah içindeki toplumların sosyal istikrarını da tehdit eden önemli bir sorundur. Her geçen gün daha fazla insanın yoksul ülkelere zengin ülkelere göç etmeleri, kendileri için bir kurtuluş olmakla birlikte, zaman içinde göç edilen ülkede önemli sorunların kaynağını oluşturabilmektedir. Yoksul insanların bir kısmının tepkisel bir davranış sonucu, kurtarıcı olarak terörist faaliyetlere sıcak bakması yoksulluk sorununun toplumsal barış ve istikrar üzerindeki olumsuz etkisini ağırlaştırmaktadır (*Wade, 2001: 4*).

Gelir eşitsizliğindeki artışın bir sonucu da ulusal gelirden yeterli pay alamayan yoksul ailelerin çocuklarını çalıştırmak zorunda kalmalarıdır. Türkiye'de tüm yasal engellere rağmen, önemli sayıda

çocuk, eğitimlerini terk ederek çalışma yaşamına katılmaktadır (*Karaman ve Özçalık, 2007: 39*).

VI. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI ve YOKSULLUK ÇALIŞMALARI

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda bilinen ilk çalışma, 1933 yılında Ticaret Bakanlığı Konjonktür Dairesi tarafından Ankara ve İstanbul'da yaşayan işçi ve memur ailelerine uygulanan hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketidir. Bu anketi 1938 yılında 20 ili kapsayan bir anket izlemiş, 1953 yılında daha bilimsel bir gelir gider anketi yapılmıştır (*Karluk, 2005: 77*). Tüm ülkeyi kapsayan ilk gelir dağılımı çalışması, 1963 yılında DPT tarafından yapılmıştır. Daha sonra, 1973 yılında DPT, 1987 ve 1994 yıllarında eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), yeni adıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ülke çapında gelir dağılımı çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca, 1968 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1978 ve 1983 yıllarında Merih Celasun tarafından yapılan çalışmalar ile 1986 yılında Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği'nin (TÜSİAD) yaptırdığı çalışma, gelir dağılımı konusunda yapılan temel çalışmalardır (*Şahin, 2007: 581*). Türkiye İstatistik Kurumu 2002 yılından sonra ise düzenli olarak, dört yıl arka arkaya gelir dağılımı istatistikleri yayınlamaya başlamış ve önemli bir eksikliği gidermiştir. Ancak, 2005 yılından sonra TÜİK'in gelir dağılımı araştırmalarına ara vermesi; gelir dağılımındaki gelişmelerin takip edilmesi açısından tekrar sıkıntılı bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Türkiye'de yoksulluk konusunda yapılan araştırma sayısı oldukça kısıtlıdır. Türkiye'de 2002 yılından başlamak üzere, düzenli olarak her yıl TÜİK tarafından yoksulluk çalışmaları yapılmakta ve yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. TÜİK, her yıl uyguladığı hanehalkı bütçe anketi tüketim harcaması verilerini kullanarak çeşitli yöntemlere göre yoksulluk sınırları belirlenmekte ve yoksulluk oranlarını yayınlamaktadır.

VII. TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMI

1. Bireysel Gelir Dağılımı

Türkiye'de gelir dağılımı konusunda yapılan çalışmalara ait veriler, toplu olarak Tablo 1'de sunulmuştur. Tabloda yer alan, değişik kurum ya da kişiler tarafından yapılan çalışmalardan elde edilen veriler gelir dağılımı konusunda genel bir kanaat vermesine rağmen, bu çalışmaların yöntem ve kapsam açısından önemli farklılıklar içermesi, verilerin tam olarak karşılaştırılabilir olmasına engel olmaktadır. TÜİK tarafından yapılan çalışmalarda da bazı yöntem sorunları bulunmaktadır; 1987 ve 1994 yıllarında yapılan çalışmalarda gelir olarak milli gelir esas alınırken, 2002 ve sonrasında yapılan çalışmalarda harcanabilir gelirin tercih edilmesi TÜİK'in çalışmaları arasında da karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. 1987 ile 1994 çalışmalarını ayrı, 2002 ve sonrasında yapılan çalışmaları ayrı değerlendirmek daha uygun bir yaklaşım olmakla birlikte, gelir dağılımının uzun dönem seyrini ortaya koyabilmek açısından bahsedilen tüm sakıncalara karşın elde edilen verileri kullanmaktan başka çare yoktur.

DPT tarafından 1963 yılında yapılan gelir dağılımı çalışmasında en yoksul yüzde yirminin gelirden aldığı pay % 4,5 iken, en zengin yüzde yirminin aldığı pay % 57,5'tir. 1963'te en zengin yüzde yirmi, en yoksul yüzde yirminin 12,7 katı pay almaktadır. 1963 yılından 1986'ya kadar en yoksul yüzde yirminin payı sürekli olarak azalmıştır. 1983 yılında en zengin ve en yoksul dilimler arasındaki fark zirveye çıkmış; en zengin dilimin payı en yoksul dilimin payının yaklaşık 21 katına yükselmiştir. 1983-1987 yılları arasında en yoksul yüzde yirminin payı artarken, en zengin kesimin payı azalmıştır.

DPT tarafından 1963 yılında yapılan gelir dağılımı çalışmasında en yoksul % 20'nin gelirden aldığı pay % 4,5 iken, en zengin % 20'nin aldığı pay % 57,5'tir. 1963'te en zengin % 20, en yoksul % 20'nin 12,7 katı pay almaktadır. 1963 yılından 1986'ya kadar en yoksul % 20'nin payı sürekli olarak azalmıştır. 1983 yılında en zengin ve en yoksul dilimler arasındaki fark zirveye çıkmış; en zengin dilimin payı en yoksul dilimin payının yaklaşık 21 katına yükselmiştir. 1983-1987 yılları arasında en yoksul % 20'nin payı artarken, en zengin kesimin payı azalmıştır.

Tablo 1 : Türkiye'de % 20'lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı

Veri Kaynağı	Yıl	Nüfus Dilimleri					Gini Katsayısı	(b/a)
		En Yoksul % 20 (a)	İkinci % 20	Üçüncü % 20	Dördüncü % 20	En Zengin % 20 (b)		
DPT	1963	4,5	8,5	11,5	18,5	57,5	0,55	12,7
AÜSBF	1968	3	7	10	20	60	0,56	20,0
DPT	1973	3,5	8	12,5	19,5	56,5	0,51	16,1
CELASUN	1978	2,9	7,4	13,0	22,1	54,7	0,51	18,9
CELASUN	1983	2,7	7	12,6	21,9	55,8	0,52	20,7
TÜSİAD	1986	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46	14,3
TÜİK	1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,43	9,6
TÜİK	1994	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88	0,49	11,2
TÜİK	2002	5,3	9,8	14,0	20,08	50,1	0,44	9,5
TÜİK	2003	6,0	10,3	14,5	20,9	48,3	0,42	8,1
TÜİK	2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	0,40	7,7
TÜİK	2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	0,38	7,3

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>; DİE, "1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları", *Gelir Dağılımı*, 1990; DİE, "1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Geçici Sonuçları", *DİE Haber Bülteni*, 18.10.1996; TÜİK, "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları", *TÜİK Haber Bülteni*, 25.12.2006; Sıddık Ensari, "Son 20 Yılda Gelir Dağılımı: 1973, 1987, 1994 Araştırmaları ve Sonuçları"; *Ekonomik Forum*, 1997, s. 18; DPT, *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2007, s. 19.

1987 yılından itibaren TÜİK gelir dağılımı verilerini elde etmek amacıyla gelir dağılımı anketleri uygulamaya başlamıştır. TÜİK'in ürettiği ilk gelir dağılımı verilerine göre; nüfusun en yoksul % 20'si 1987'de millî gelirden sadece % 5,24 pay almakta iken, nüfusun en zengin % 20'si millî gelirden % 50 pay almaktadır. 1987 yılında en

zengin % 20'nin millî gelirden aldığı pay, en yoksul % 20'nin payının 9,6 katıdır. Diğer bir ifadeyle, en zengin % 20 millî gelirin yarısını alırken, kalan % 80 diğer yarısını almaktadır. 1994 yılına gelindiğinde ise en yoksul % 20'nin aldığı pay % 4,86'ya gerilerken, en zengin % 20'nin aldığı pay % 55'e yükselmiştir. Gelir dağılımında var olan olumsuz durum, özellikle 1980 sonrası uygulanan liberal ekonomik politikaların etkisiyle daha da olumsuz bir noktaya ilerlemiştir. Gelir eşitsizliğindeki artışın bir sonucu olarak, 1987'de 0,43 olan Gini katsayısı 1994'te 0,49'a yükselmiştir (Tablo 1).

TÜİK'in uzun bir aranın ardından 2002 yılında yaptığı gelir dağılımı çalışması sonuçları 1994-2002 döneminde gelir eşitsizliğinin azaldığını göstermektedir. 1994 yılında nüfusun en yoksul % 20'sinin gelirden aldığı pay % 5,3'e yükselirken, en zengin % 20'sinin aldığı pay % 50'ye gerilemiştir. 1994 verileri ile karşılaştırıldığında 2002 yılında en zengin % 20 hariç tüm nüfus dilimlerinin gelirden aldığı pay artmıştır. Bu durumun bir göstergesi olarak 1994 yılında 0,49 olan Gini katsayısı, 2002 yılında 0,44'e düşmüştür. Tablo 1 dikkatle incelendiğinde 2002 yılı verilerinin tüm dilimler için 1987 verilerine hayli yakın olduğu gözlenmektedir. Diğer bir anlatımla; 1987-1994 döneminde gelir dağılımında meydana gelen bozulma, 1994-2002 döneminde telafi edilmiş gibi görünmektedir.

2002'den 2003'e gelindiğinde, en yoksul % 20'lik dilimin gelirden aldığı pay % 5,3'ten % 6'ya yükselmiştir. En yoksul dilimin gelirden aldığı pay, 2004 ve 2005 yıllarında değişiklik göstermemiştir. En zengin dilimin payı 2002'de % 50 iken, istikrarlı bir şekilde azalmış; 2003'te % 48,3'e, 2004'te % 46,2'ye ve 2005'te ise % 44,4'e gerilemiştir. 2000'li yılların başında yaşanan ekonomik krizin en zengin kesimin payını düşürmesi bu dönemde gelir dağılımında meydana gelen düzelmenin kaynağını oluşturmuştur. 2003-2005 döneminde en zengin % 20'nin payındaki yaklaşık 6 puanlık düşüş, en zengin ve en yoksul arasında kalan orta dilimler arasında paylaşılmıştır. Eldeki veriler, Türkiye'de gelir eşitsizliğinin 2002-2005 döneminde bir miktar azaldığını göstermektedir. 2005 yılında en yoksul % 20 ile en zengin % 20 arasındaki farkın 7,7 kattan 7,3 kata düşmesi de olumlu bir gelişmedir. Ancak, gelir dağılımındaki bu düzelme, en alttaki % 20'nin payının artmasından değil, orta dilimlerin payının artmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, gelir dağılımındaki bu oransal

düzelmenin mutlak anlamda bir iyileşme olduğunu söylemek güçtür. 2003-2005 döneminde en yoksul % 20'nin gelirden aldığı payın sabit kalması, bu dönemde Türkiye'de gelir eşitsizliğini azaltıcı politikalara ağırlık verilmediğini göstermektedir. Çünkü gelir eşitsizliğini azaltıcı politikalar, öncelikle en düşük gelir diliminin durumunu iyileştirmeyi amaç edinmektedir.

Gini katsayıları dikkate alındığında; Türkiye'de 1968'den 1987 yılına kadar iyileşen gelir dağılımının 1987-1994 yılları arasında bozulduğu, 1994 yılından sonra istikrarlı bir biçimde düzelme eğilimine girdiği görülmektedir. 1987 yılında 0,43 olan Gini katsayısı, 1994 yılında 0,49'a yükselmiş, 2002 yılında 0,44'e, 2004 yılında 0,40'a, 2005 yılında ise 0,38'e gerilemiştir. Gini katsayısındaki düşme eğiliminin devam etmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte katsayının değeri hala çok yüksektir.

Ancak, tek başına Gini katsayısını dikkate alarak gelir eşitsizliğinin azaldığını söylemek çok doğru bir yaklaşım değildir. Gelir eşitsizliğini ölçmede yaygın olarak kullanılan yöntem olan Gini katsayısı, aslında en zengin kesimle en yoksul kesimin karşılaştırılmasıdır. Gini katsayısı, en zengin kesimin gelirden aldığı pay büyürse ya da en yoksul kesimin aldığı pay küçülürse rakamsal olarak büyümektedir. 2003-2005 yılları arasında Gini katsayısının küçülmesi en zengin % 20'nin gelirden aldığı payın küçülmesinin bir sonucudur. Bu dönemde en yoksul % 20'nin payının sabit kalması, en zengin dilimin payındaki azalmanın orta dilimlere kaydığını dolayısıyla en yoksul kesiminin durumunda bir iyileşme olmadığını göstermektedir.

Yüzde yirmilik dilimleme yöntemiyle nüfusun gelirden aldığı payın analiz edilmesi, gelir eşitsizliğinde meydana gelen değişimi takip etmek açısından önemli bir gösterge olmasına rağmen; nüfusu onluk ve beşlik dilimlere ayırarak gelirden aldıkları payları daha detaylı analiz etmek, en alttakiler ile en tepedekiler arasındaki farkı net olarak ortaya koymak amacıyla sıkça başvurulan bir analiz yöntemidir. Dilimler küçüldükçe, gelir eşitsizliğine ilişkin daha çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2004: 60).

Türkiye'de % 10 ve % 5'lik dilimlere göre gelir dağılımı verileri 1994 ve sonrasında yapılan çalışmalarda açıklandığından Tablo 2 ve Tablo 3'te 1994 yılı ve sonrasına ait veriler yer almaktadır. Nüfusun en yoksul % 10'luk diliminin payı 1994'te % 1,8 iken 2002'de % 1,9'a,

2003'te % 2,3'e yükselmiş; 2004'te değişmemiş, 2005'te ise % 2,2'ye gerilemiştir. 1994-2005 döneminde en zengin % 10'luk dilimin payı sürekli olarak azalarak, 1994'te % 40,5 iken 2005'te % 28,7'ye gerilemiştir. 2005 verilerine göre; en zengin % 10 gelirden en yoksul % 10'nun 13 katı pay almaktadır.

Tablo 2 : Türkiye'de % 10'luk Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı

Nüfus Dilimleri	1994	2002	2003	2004	2005
En Yoksul % 10	1,8	1,9	2,3	2,3	2,2
2. % 10	3	3,4	3,7	3,8	3,9
3. % 10	3,9	4,4	4,7	4,9	5
4. % 10	4,8	5,4	5,6	5,8	6,1
5. % 10	5,7	6,4	6,6	7	7,3
6. % 10	6,9	7,6	7,8	8,3	8,6
7. % 10	8,4	9,3	9,4	9,9	10,2
8. % 10	10,6	11,5	11,5	12	12,4
9. % 10	14,4	15,5	15,1	15,3	15,8
En zengin % 10	40,5	34,6	33,2	30,9	28,7
En zengin % 10/ En yoksul % 10	22,50	18,21	14,43	13,43	13,05

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

En zengin ve en yoksul % 10'luk dilimlerin aldığı paylar arasında 1994 yılında 22,5 kat olan farkın yıllar itibariyle azalması olumlu bir gelişmedir. Ancak, en uç iki dilim arasındaki farkın azalmasına karşılık, en yoksul % 10'luk dilimin aldığı payın % 2,2'de kalması, gelir dağılımındaki iyileşmenin en yoksul % 10'luk dilimin aldığı payın artmasından değil, en zengin % 10'luk dilimin payının azalmasından

kaynaklandığını, dolayısıyla gelir eşitsizliğinde anlamlı bir iyileşme olmadığını göstermektedir (Tablo 2).

Tablo 3 : Türkiye'de % 5'lik Nüfus Dilimlerine Göre Bireysel Gelir Dağılımı

Nüfus Dilimleri	1994	2002	2003	2004	2005
En Yoksul % 5	0,7	0,7	0,9	0,8	0,8
2. % 5	1,1	1,2	1,4	1,4	1,4
3. % 5	1,4	1,6	1,7	1,8	1,8
4. % 5	1,6	1,9	2	2	2,1
5. % 5	1,8	2,1	2,2	2,3	2,4
16. % 5	6	6,1	6,1	6,3	6,5
17. % 5	7	7,1	7	7,1	7,3
18. % 5	8	8,4	8,2	8,2	8,4
19. % 5	10	10,5	10,4	10	10,3
En Zengin % 5	30	24,1	22,8	20,9	18,4
En zengin % 5/ En yoksul % 5	42,86	34,43	25,33	26,13	23,00

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Bireysel gelir dağılımı verileri % 5'lik dilimlere göre değerlendirildiğinde; % 10'luk dilimleme yöntemine benzer sonuçlar elde edilmektedir. 1994-2005 döneminde en yoksul % 5'lik dilimin payında neredeyse hiçbir değişiklik olmamıştır. Her ne kadar Gini katsayısının 1994 sonrasında istikrarlı bir şekilde azalması, gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığını ima etse de; bu iyileşmeden en yoksul dilimin yeterince yararlanamaması olumsuz bir durumdur. 1994'te % 0,7 olan en yoksul % 5'lik dilimin payının 2003'te bir miktar arttığı, ancak 2004'te tekrar düşerek % 0,8'e gerilediği, 2005'te ise değişmediği görülmektedir. 1994-2005 döneminde en zengin % 5'lik diliminin payı % 30'dan

% 18,4'e düşmesine rağmen, en yoksul % 5'in en zengin % 5'in yirmi üçte biri kadar pay alıyor olması, gelir dağılımındaki düzelden sadece orta dilimlerin yararlandığını göstermektedir.

2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Bireysel gelir dağılımı, büyük ölçüde üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan fonksiyonel dağılımla birlikte belirlenmektedir. Bu nedenle zaman içinde fonksiyonel dağılımda meydana gelen değişimler bireysel dağılımı doğrudan etkilemektedir.

TÜİK hanehalkı gelir dağılımı anketlerinde gelirin üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılımına ilişkin verileri de yayınlamaktadır. TÜİK, gelirleri; emek gelirleri, gayrimenkul kirası, menkul kıymet gelirleri, müteşebbis gelirleri olarak tasnif etmektedir. Ayrıca, herhangi bir mal ya da üretim faktörü karşılığı olmaksızın yapılan ödemeleri (emekli maaşı, dul, yetim ve özürlü aylıkları, burslar vb.) transfer gelirleri adı altında ele almaktadır.

Tablo 4 : Türkiye'de Hanehalkı Harcanabilir Gelirinin Gelir Türlerine Göre Dağılımı

Gelir Türleri	1994	2002	2003	2004	2005
Emek	28,3	38,7	41,8	42,2	42,5
-Maaş ve ücret	23,7	35,8	38,7	38,7	39,2
-Yevmiye	4,6	2,9	3,1	3,5	3,3
Müteşebbis	42,4	34,5	32	31,8	28,8
Gayrimenkul Kira	11,6	4,4	3,6	2,7	2,9
Menkul Kıymet	7,7	4,9	2,6	2,2	2,7
Transfer (Karşılıksız Gelirler)	10	17,5	20	21,2	23,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Not: Toplam gelire izafi kira dahil değildir.

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

1994 yılında maaş ve ücret gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı, % 23,7 iken, 2002'de % 35,8'e, 2003'te % 38,7'ye yükselmiştir. 2004 yılında ücret ve maaşların payı sabit kalmış 2005'te ise % 39,2'ye yükselmiştir. Yevmiye gelirlerinin payı, 1994 yılında % 4,6 iken, 2002'de % 2,9'a düşmüş, 2003'te % 3,1'e, 2004'te % 3,5'e yükselmiştir. Ancak, 2005'te gerileyerek % 3,3'e düşmüştür. Maaş ve ücret gelirleri ile yevmiye gelirlerinin toplamından oluşan emek gelirleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde; 1994 yılından 2003 yılına kadar emek gelirlerinin payının yükseldiği ancak 2004 ve 2005 yıllarında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Müteşebbis gelirlerinin payı 1994 yılından itibaren sürekli azalmıştır. Müteşebbis gelirlerinin payı 1994 yılında % 42,4 iken, 2002'de % 34,5'e, 2003'te % 32'ye, 2004'te % 31,8'e, 2005'te ise 28,8'e gerilemiştir.

Gayrimenkul kira gelirlerinin payı da 1994 yılından 2005'e kadar sürekli azalmıştır. Gayrimenkul kira gelirlerinin harcanabilir gelir içindeki payı, 1994 yılında % 11,6 iken yıllar itibariyle sürekli azalarak 2004'te % 2,7'ye düşmüş, 2005 yılında ise % 2,9'a yükselmiştir. Menkul kıymet gelirlerinde de gayrimenkul kira gelirlerine benzer bir eğilim ortaya çıkmıştır; 1994'ten 2005'e gelindiğinde menkul kıymet gelirlerinin payı yaklaşık üçte iki azalmıştır. Menkul kıymet gelirlerinin payı 1994 yılında % 7,7 iken sürekli azalmış, 2004'te % 2,2'ye düştükten sonra 2005 yılında yükselerek % 2,7 olmuştur.

1994-2005 döneminde en çarpıcı gelişme transfer gelirlerinde yaşanmıştır. 1994 yılında transfer gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı % 10 iken, 2002'de % 17,5'e, 2003'te % 20'ye, 2004'te % 21,2, 2005 yılında ise % 23'e yükselmiştir.

1994-2005 dönemi bir bütün olarak incelendiğinde, maaş ve ücret gelirleri ile transfer gelirlerinin toplam gelir içindeki payının önemli ölçüde arttığı diğer gelir türlerinin payının azaldığı görülmektedir. Harcanabilir gelirden ücret ve maaş gelirlerinin payının artması fonksiyonel gelir dağılımı açısından olumlu bir gelişmedir.

VIII. DÜNYADA VE OECD ÜLKELERİNDE GELİR EŞİTSİZLİĞİ

Bir ülkenin gelir dağılımı açısından içinde bulunduğu durumu değerlendirmenin bir yöntemi de diğer ülkelerle, özellikle gelişmiş ülkelerle gelir dağılımı verilerini karşılaştırmaktır. Gelir eşitsizliği ile ilgili uluslararası karşılaştırmalar yapılırken ortaya çıkan en önemli sorun; farklı ülkelerde yapılan çalışmaların yöntemsel farklılıklar içermesi ve verilerin aynı yıla ait olmaması nedeniyle tam olarak anlamlı karşılaştırmalar yapılamamasıdır. Araştırmanın kapsadığı nüfus, ölçeği, baz alınan veri birimi, gelir eşitsizliği ya da yoksulluğu hesaplarken gelir ya da harcamanın kullanılması gibi faktörler ülkeler arasında karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu konuda en az sorunlu veri seti, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından hazırlanan veri setidir. OECD, üye ülkelerde uyguladığı anketlerden elde ettiği bilgileri kullanarak gelir dağılımı verilerini hazırlamaktadır. Bu nedenle, bu çalışmada Türkiye'nin gelir dağılımı durumunu diğer ülkelerle karşılaştırmak amacıyla OECD verilerinin kullanılması tercih edilmiştir¹. Ancak; Türkiye'nin dünyadaki yeri hakkında fikir edinebilmek amacıyla seçilmiş dünya ülkelerinin gelir dağılımı verileri Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5 : Seçilmiş Ülkelerde Bireysel Gelir Eşitsizliği-2005

Ülke	Gini Katsayısı	En Yoksul % 10 (a)	En Zengin % 10 (b)	b/a	Yıl
İsveç	0,23	3,6	22,2	6,17	2005
Danimarka	0,23	2	24	12,00	2005
Avusturya	0,26	3,3	23	6,97	2005
Çek Cumhuriyeti	0,27	4,3	22,4	5,21	2005
Finlandiya	0,27	4	22,6	5,65	2005
Hollanda	0,27	2,5	22,9	9,16	2005
Belçika	0,27	3,4	28,1	8,26	2005
İsviçre	0,27	2,9	25,9	8,93	2005
Norveç	0,28	3,9	23,4	6,00	2005
Fransa	0,28	3	24,8	8,27	2005
Almanya	0,3	3,2	22,1	6,91	2005
Bulgaristan	0,31	2,9	25,4	8,76	2007
Kanada	0,32	2,6	24,8	9,54	2005
Yunanistan	0,32	2,5	26	10,40	2005
İspanya	0,32	2,6	26,6	10,23	2005
Japonya	0,321	4,8	21,7	4,52	2005
İngiltere	0,34	2,1	28,5	13,57	2005
İtalya	0,35	2,3	26,8	11,65	2005
Amerika	0,38	2	30	15,00	2005
Rusya	0,42	2,4	30,6	12,75	2008
TÜRKİYE	0,43	2	34,1	17,05	2005
İran	0,45	2	33,7	16,85	2005
Meksika	0,47	1,6	39,4	24,63	2005
Çin	0,47	1,6	34,9	21,81	2007
Arjantin	0,49	1	35	35,00	2007
Şili	0,55	1,4	45	32,14	2003
Brezilya	0,57	0,9	44,8	49,78	2005
Paraguay	0,57	0,7	46,1	65,86	2008
Bolivya	0,59	0,3	47,2	157,33	2005
Güney Afrika	0,65	1,4	44,7	31,93	2005
Namibya	0,71	0,5	64,5	129,00	2003

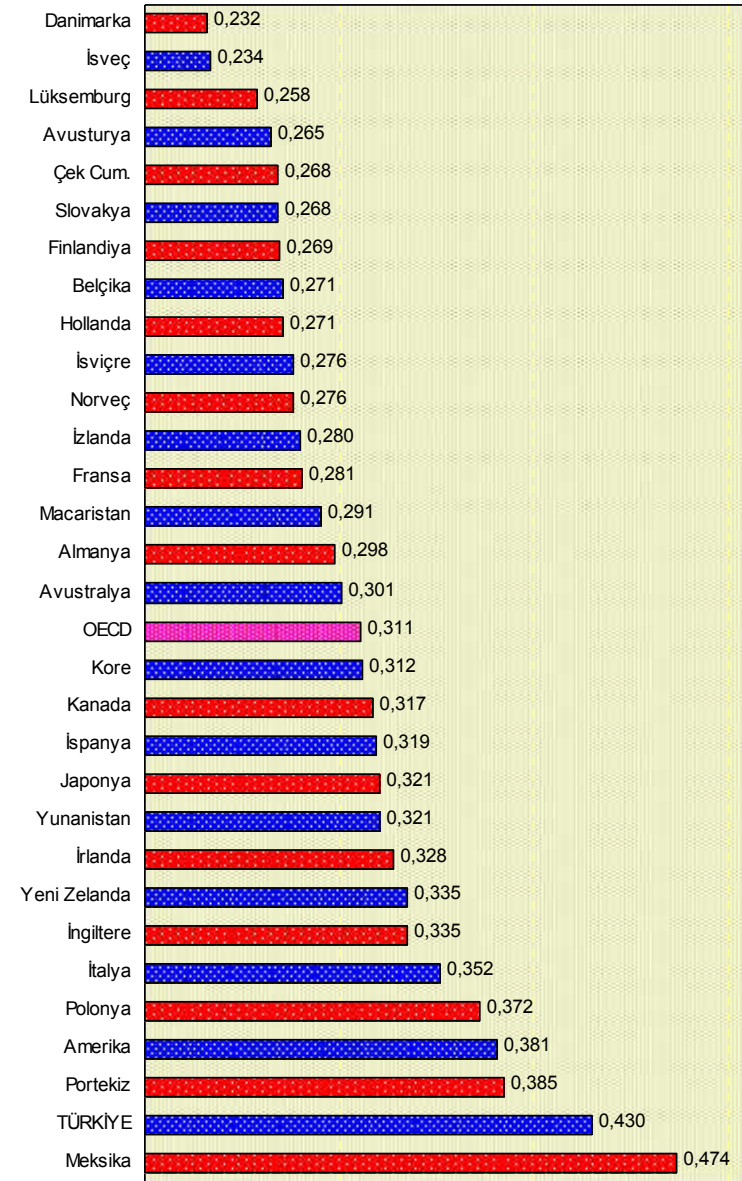
Kaynak: World Bank, World Development Indicators 2007;
 (Çevrimiçi): <http://stats.oecd.org>;
 CIA, *World Factbook 2008*;
 OECD, *Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics*.

¹ Türkiye'nin gelir dağılımı ve yoksulluk verilerini diğer ülkelerle karşılaştırırken, Türkiye'ye ait OECD verileri kullanılmıştır.

Gini katsayıları dikkate alındığında gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğinin daha az olduğu görülmektedir. Dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Türkiye, 0,43 Gini katsayısı ile gelir dağılımı açısından sıralamada gelişmiş ülkelerin gerisinde yer almaktadır. Gini katsayısına göre; dünyada gelir dağılımı en âdil olan ülkeler; İsveç, Danimarka, Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'dir. Amerika gelişmiş ülkeler arasında gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkedir. Gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkeler Afrika ile Latin Amerika'nın yoksul ülkeleridir. Dünya'da gelir dağılımının en bozuk olduğu ülke 0,71 Gini katsayısı ile Namibya'dır. Namibya'da en zengin % 10'luk dilim, gelirin % 64,5'ünü alırken en yoksul % 10 gelirin sadece % 0,5'ini almaktadır. Namibya'da en zengin ile en yoksul % 10 arasında 129 kat fark vardır. En zengin ile en yoksul dilim arasındaki farkın en yüksek olduğu ülke, Latin Amerika ülkelerinden Bolivya'dır. Bolivya'da en zengin ile en yoksul % 10'luk dilim arasında 157 kat fark vardır (Tablo 5).

Dünya'da gelir dağılımının en düzgün olduğu ülkelerden Japonya'da en yoksul % 10'luk dilim GSYİH'dan % 4,8 pay almakta iken, Türkiye'de bu dilimin payı sadece % 2'dir. Japonya'da en zengin % 10'nun aldığı pay % 21,7 iken Türkiye'de % 34,1'dir. En zengin ile en yoksul dilim arasında Japonya'da 4,5 kat fark varken, Türkiye'de 17 kat fark vardır. Gelir eşitsizliğinin Türkiye'den daha yüksek olduğu ülkeler genellikle Afrika, Güney Amerika ve Asya ülkeleridir.

Grafik 1 : OECD Ülkelerinde Gelir Eşitsizliği (Gini Katsayıları), 2005

Kaynak: OECD, *Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics*; OECD, *Growing Unequal? Income Distribution and Poverty in OECD Countries*, 2008, p. 25.

Grafik 1’de OECD’nin 2008 yılında yayınladığı, üye ülkelerde gelir eşitsizliğinin konu edildiği “Eşitsizlik Artıyor mu” raporunda yer alan, OECD üyesi ülkelerinin en son tarihli Gini katsayıları yer almaktadır. OECD üyesi ülkeler arasında en yüksek Gini katsayısına (0,474) sahip olan Meksika, gelir dağılımı en bozuk OECD ülkesidir. Türkiye, 30 üye ülke arasında Meksika’nın ardından 0,43 Gini katsayısıyla gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu ikinci ülkedir. OECD ülkeleri arasında gelir dağılımının en âdil olduğu ülke Danimarka’dır. Danimarka’yı sırasıyla İsveç, Lüksemburg ve Avusturya izlemektedir. 30 üye ülkeden 14 tanesinin Gini katsayısı OECD ortalaması olan 0,311 değerinin üzerinde yer almaktadır. Türkiye’nin Gini katsayısı OECD ortalamasından 0,12 puan daha yüksektir.

OECD Raporuna göre; Türkiye, Meksika ve Yeni Zelanda ile birlikte 1980’lerin ortalarından 1990’ların ortalarına kadar gelir dağılımı ciddi oranda bozulan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu dönemde Türkiye’de alt ve orta sınıfların gelirleri düşerken üst sınıfın geliri artmış gelir dağılımı iyice bozulmuştur. 1990’ların ortalarından 2000’lere gelindiğinde ise Türkiye’de tüm sınıfların geliri azalmış, zenginlerin geliri görece daha fazla azaldığı için gelir eşitsizliği azalmıştır. Türkiye bu dönemde gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaldığı 10 üye ülke arasında yer almıştır. Bu dönemde, Türkiye, Meksika ile birlikte gelir eşitsizliğinin önemli oranda azaldığı iki ülke olmasına rağmen OECD ülkeleri arasında Meksika ile birlikte en kötü konumda olan ülke olmaktan kurtulamamıştır. Raporla, 1990’lardan 2000’lere gelindiğinde ise üye ülkelerden Kanada, Almanya, Norveç, ABD, İtalya ve Finlandiya’da eşitsizliğin önemli oranda arttığı, buna karşılık İngiltere, Meksika, Yunanistan ve Avustralya’da ise azaldığı belirtilmektedir (OECD, 2008: 26–27).

IX. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

TÜİK 2002’den itibaren düzenli olarak her yıl yaptığı yoksulluk çalışmalarında değişik yoksulluk sınırı tanımlarına, ikamet edilen yerleşim biriminin kır ya da kent olmasına, hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına, iktisadi faaliyet kollarına, hanehalkı büyüklüğüne ve hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yoksulluk oranlarını hesaplamaktadır.

2007 Yoksulluk Çalışması Sonuçlarına göre; Türkiye’de yaklaşık 381 bin kişi temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olarak açlık sınırının altında; 13 milyon 108 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yaklaşık 10 milyon 185 bin 555 kişi ise göreceli yoksulluk sınırının altında harcama imkânına sahiptir (TÜİK)². Tablo 6’da Türkiye’de farklı yoksulluk sınırı yöntemlerine hesaplanmış 2002–2007 dönemine ait yoksulluk oranları yer almaktadır. Türkiye’de 2002 yılından itibaren açlık sınırının altında yaşayan (gıda yoksulu) nüfusun oranı sürekli olarak azalmıştır. 2002 yılında gıda yoksullarının nüfus içindeki payı % 1,35 iken, 2003’te % 1,29’a gerilemiş, 2004’te sabit kalmıştır. 2005’ten sonra tekrar düşüşe geçerek % 0,87, 2006’da % 0,74 ve 2007’de % 0,54 olmuştur.

Gıda ve gıda dışı temel ihtiyaçlara göre hesaplanan yoksulluk oranında 2006 yılına kadar bir düzelme eğilimi ortaya çıkmasına rağmen 2007 yılında yoksulluk oranı tekrar yükselmiştir. 2002’de % 26,96 olan yoksulluk oranı, beş yıl boyunca azalmış ve 2006’da % 17,81’e düşmüştür. Yoksulluk oranında 2002’den itibaren sağlanan olumlu gelişme 2007 yılında tersine dönerek yoksulluk oranı % 18,56’ya yükselmiştir. 2006’dan 2007’ye gelindiğinde nüfusun % 0,55’lik bölümü (yaklaşık 388 bin kişi), yoksulluk sınırının altında yaşam sürmeye başlamıştır.

Göreceli yoksulluk oranında da 2002’den 2007’ye çok önemli bir iyileşme olmadığı görülmektedir. Göreceli yoksulların oranı 2002’de % 14,74 iken, 2003’te % 15,51’e yükselmiş, 2004’te % 14,18’e geriledikten sonra, 2005’te % 16,16’ya yükselmiştir. 2006 yılında göreceli yoksulluk oranı % 14,5’e, 2007’de ise % 14,43’e gerilemiştir. 2002 ve 2007 göreceli yoksulluk oranının birbirine hayli yakın olması bu yıllar arasında göreceli yoksulluk oranında önemli bir iyileşme olmadığını göstermektedir.

² Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne (ADNKS) göre yapılan sayım sonuçlarına göre; 31 Aralık 2007 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusunun 70 milyon 586 bin kişidir. ADNKS’ne yapılan sayımda Türkiye nüfusunun 2007 yılında yaklaşık 3.5 milyon kişi azalmış olması ve bu azalmayı TÜİK’in geçmiş yılların nüfus projeksiyonlarına henüz yansıtılmaması nedeniyle yoksulluk sınırının altındaki kişi sayısını geçmiş yıllarla karşılaştırma olanağı şu an için bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu kısımda yoksullukla ilgili geçmiş yıllarla karşılaştırmalar sadece oransal olarak yapılmıştır.

Tablo 6 : Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%), TÜRKİYE

Yıl	Yoksulluk Sınırı Yöntemleri		
	Gıda Yoksulluğu (açlık)	Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	Görelî Yoksulluk (1)
2002	1,35	26,96	14,74
2003	1,29	28,12	15,51
2004	1,29	25,6	14,18
2005	0,87	20,5	16,16
2006	0,74	17,81	14,50
2007	0,54	18,56	14,43

Not: Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'si esas alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Türkiye'de tüm yoksulluk yöntemlerine göre, kırsal nüfus için hesaplanan yoksulluk oranları kentli nüfus için hesaplanan oranlarından çok daha yüksektir. Bu durum kırsal kesimde ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerin yapılmasının bir sonucudur. 2007 verilerine göre; kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı % 32,18 iken, bu oran kentsel yerlerde % 10,61'dir. Buna göre; kırdaki yoksulluk oranı kentlerin üç katından daha fazladır. Kentlerde gıda yoksulluk oranı % 0,09 iken kırdaki % 1,32'dir. Görelî yoksulluk açısından da kırdaki yoksulluk oranı kentlerden çok yüksektir. Görelî yoksulluk oranı kırdaki % 25,89 iken, kentte % 8,20'dir.

Tablo 7 : Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranı (%), (KIR-KENT)

Yıl	Kır			Kent		
	Gıda Yoksulluğu	Yoksulluk	Görelî Yoksulluk	Gıda Yoksulluğu	Yoksulluk	Görelî Yoksulluk
2002	2,01	34,48	19,86	0,92	21,95	11,33
2003	2,15	37,13	22,08	0,74	22,3	11,26
2004	2,36	39,97	23,48	0,62	16,57	8,34
2005	1,24	32,95	26,35	0,64	12,83	9,89
2006	1,91	31,98	27,06	0,04	9,31	6,97
2007	1,32	32,18	25,89	0,09	10,61	8,2

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Yoksulluk verilerinde 2002-2007 döneminde yaşanan gelişmeler bakımından kırsal kesim kentten önemli ölçüde farklılaşmaktadır. 2002'de kentlerde yoksulluk oranı % 22 iken, 2006 yılına kadar sürekli azalarak % 9,31'e düşmüş, 2007'de ise % 10,61 olmuştur. Halbuki, kırsal kesimde 2002'de % 34,5 olan yoksulluk oranı, 2003'te % 37,13'e, 2004'te % 39,97'ye yükselmiştir. 2005 ve 2006 yıllarındaki gerilemenin ardından yoksulluk oranı tekrar yükselmiş ve 2007'de % 32,18 olmuştur. Dönem boyunca, görelî yoksulluk kentlerde azalırken kırdaki artmıştır. Özetle, Türkiye'de yoksulluk oranında 2002-2007 döneminde ortaya çıkan iyileşmelerin kaynağı daha çok kentsel alanlardaki gelişmelerdir.

TÜİK 2007 Yoksulluk çalışması, 2007 yılında büyüme hızında ortaya çıkan yavaşlamanın kentlerde etkisini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kentlerde açlık sınırının altındakilerin oranı, 2006'da % 0,04 iken 2007'de % 0,09'a yükselmiştir. Buna karşılık, kırsal kesimde açlık sınırının altındakilerin oranı % 1,91'den % 1,32'ye gerilemiştir. 2008 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan küresel finansal krizin Türkiye ekonomisinde yaratacağı olumsuz etki, özellikle kentlerde yoksulluk oranının önemli ölçüde yükselmesine neden olacaktır. Mart 2009'da

açıklanan işsizlik oranlarındaki dramatik artış bu duruma işaret etmektedir. TÜİK'in verilerine göre; işsizlik oranı 2007 Aralık ayında % 10,6 iken, 2008 yılı Aralık ayı itibarıyla işsizlik oranı % 13,6'ya yükselmiştir. 2008 yılının son çeyreğinde gayri safi yurt içi hasılanın % 6,2 düşmesi ve 2008 yılının % 1,1'lik büyüme oranıyla kapatılması, işsizlik dolayısıyla yoksulluk sorunun önümüzdeki dönemde daha belirgin bir şekilde hissedilmesine neden olacaktır. Krizin derinleşmesiyle işsizlik oranının daha da artacak olması, gelir dağılımı ve yoksulluk açısından oldukça zor bir döneme girildiğini göstermektedir.

Tablo 8 : Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Fert Yoksulluk Oranı (%)

Hanehalkı Büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1-2	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	10,33
3-4	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	9,28
5-6	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,16
7+	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	42,07
Kent	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,61
1-2	7,16	8,93	6,06	3,17	3,26	2,64
3-4	13,24	15,37	8,75	5,12	3,99	3,83
5-6	26,47	29,00	21,01	14,62	10,80	14,08
7+	43,36	39,05	38,71	40,20	28,38	33,14
Kır	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	32,18
1-2	27,64	20,73	26,46	16,98	22,07	21,93
3-4	23,61	22,70	26,10	19,80	18,87	21,87
5-6	34,03	36,51	37,24	34,52	29,60	33,31
7+	51,18	56,59	63,49	51,00	55,22	50,26

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Türkiye'de genel olarak hanehalkı büyüdükçe yoksulluk artmaktadır. Sadece kentlerde 1-2 kişiden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranının 3-4 kişiden oluşan hanehalklarından daha yüksek olması, Türkiye geneli için 1-2 kişiden oluşan hanehalklarının yoksulluk oranının 3-4 kişilik hanehalklarından daha yüksek olmasına neden olmaktadır. 2007 yılında Türkiye'de hanehalkı büyüklüğü 3-4 kişi olan hanelerin yoksulluk oranı % 9,28, büyüklüğü 5-6 kişi olan hanelerin % 21,42 iken, 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerin yoksulluk oranı % 42,07 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski % 33,14 iken, kırsal yerlerde bu oran % 50,26'dır. Kır için hanehalkı büyüklüğüne göre hesaplanan yoksulluk oranlarının tamamı kentler için hesaplanan oranlardan çok daha yüksektir. Bu durum, yoksullukla mücadelede kırsal kesime öncelik verilmesi gerektiğine işaret etmektedir (Tablo 8).

Tablo 9 : Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%), TÜRKİYE

Eğitim Durumu	2002	2003	2004	2005	2006	2007
6 Yaşından Küçükler	33,17	37,75	34,19	27,71	24,78	25,44
Okur-Yazar Değil	41,07	42,42	45,11	37,81	33,71	34,76
Okur-Yazar Olup Bir Okul Bitirmeyen	34,60	35,87	33,67	28,44	25,36	26,92
İlkokul	26,12	27,55	24,36	17,13	14,19	14,90
İlköğretim	26,47	29,56	25,49	22,42	18,06	19,96
Ortaokul ve Dengi Meslek	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,47
Lise ve Dengi Meslek	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	6,16
Yüksek Öğretim	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,90

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Türkiye'de eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranı düşmektedir. 2007 yılında yoksulluk oranı; okur yazar olmayanlarda % 34,76 iken, okur yazar olup herhangi bir okuldan mezun

olmayanlarda % 26,92'dir. Bu oran, ilkokul mezunlarında % 14,9'a, ortaokul mezunlarında ise % 9,47'ye düşmektedir. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasından sonra ilköğretimden mezun olanların yoksulluk oranının ilkokul ve ortaokul mezunlarından daha yüksek olması ilginç bir bulgudur.

Yoksulluk oranı; lise ve dengi meslek lisesi mezunlarında % 6,16'ya, yüksek öğretimi tamamlayanlarda % 0,9'a düşmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye'de eğitim seviyesinin yükseltilmesinin yoksulluğu önlemede etkin bir araç olduğunu göstermektedir. Ülkemizde okul çağına gelmemiş çocukların % 25,44'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 6 yaşından küçük çocukların yaklaşık dörtte birinin yeterli yiyecek, giyecek ve barınma imkânlarından yoksun yaşaması kabul edilebilir bir durum değildir (Tablo 9).

Tablo 10 : Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumlarına Göre Yoksulluk Oranı (%), TÜRKİYE

İstihdamdaki Fertler	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Ücretli Maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	6,15
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	26,63	27,05
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,30
Kendi Hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	23,04
Ücretsiz Aile İşçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	27,61
İş Arayanlar	32,44	30,97	27,37	26,19	20,05	26,56
Ekonomik Olarak Aktif Olmayanlar	22,15	22,82	20,95	15,92	13,60	15,54
15 Yaşından Küçükler	34,55	37,04	34,02	22,71	25,23	26,11

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Çalışan fertlerin işteki durumları itibariyle yoksulluk oranlarına bakıldığında; en yüksek risk taşıyan grupların; özellikle tarım sektöründe yaygın olarak rastlanan ücretsiz aile işçileri ile yevmiyeli

olarak çalışanlar ve iş arayan işsizler olduğu görülmektedir. 2007 yılında Türkiye'de ücretsiz aile işçilerinin % 27,61'i, yevmiyeli çalışanların % 27,05'i ve işsizlerin % 26,56'sı yoksuldur. İşteki duruma göre, Türkiye'de en düşük yoksulluk riskine sahip olanlar işverenlerdir. İşverenlerde yoksulluk oranı 2007 yılında sadece % 3,3'tür. Yoksulluk riski düşük olan ikinci grup; % 6,15 yoksulluk oranı ile ücretli ve maaşlı çalışanlardır. Kendi hesabına çalışanlarda yoksulluk oranı % 23,04'tür.

Çalışma çağına gelmemiş 15 yaş altı nüfusun yoksulluk oranının 2002 yılında % 34,55, 2003 yılında % 37,04 iken 2007'de % 26,11'e gerilemesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte; 15 yaş altı her dört çocuktan birinin yoksulluk sınırının altında yaşaması toplumun geleceği açısından önemli bir risk kaynağıdır. 2007 yılında diğer kategorilerde yer alanların yoksulluk oranlarında artış yaşanırken sadece işverenler ile ücretsiz aile işçisi olanların yoksulluk oranları düşmüştür. 2007 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 15,54 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 11 : Faaliyet Kollarına Göre Yoksulluk Oranı (%), TÜRKİYE

İstihdamdaki Fertler	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	30,22
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	10,13
Hizmetler	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,83

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi): <http://www.tuik.gov.tr>.

Hanehalkı fertlerinin istihdam edildikleri sektörlere göre yoksulluk oranları incelendiğinde; en yüksek yoksulluk riskine sahip olanların tarım sektöründe çalışanlar olduğu görülmektedir. Tarımda çalışanlarda yoksulluk oranı, 2002'de % 36,46 iken, 2003'te % 39,89'a, 2004'te % 40,88'e yükselmiştir. 2005 yılından sonra düşüşe geçen tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranı; 2005'te % 37,24'e, 2006 yılında % 33,86'ya ve 2007 yılında % 30,22'ye gerilemiştir.

Sanayi sektöründe istihdam edilenlerin yoksulluk oranı 2002'de % 21 iken yıllar itibariyle azalarak 2005'te % 9,85'e gerilemiş ancak 2006'da % 10,12'ye yükselmiştir. 2007 yılında ise önemli bir değişiklik olmamıştır. Hizmet sektöründe çalışanların yoksulluk oranı 2002'den 2006'ya kadar sürekli azalmıştır. Ancak, hizmetler sektöründe çalışanların yoksulluk oranı 2006'da % 7,23 iken 2007'de tekrar yükselerek % 7,83 olmuştur. Sanayi ve hizmetler sektörünün ekonomik krizlerden en fazla etkilenen sektörler olması, küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin belirginleşmesi ile bu iki sektörde işsizlik ve yoksulluk oranının önemli oranda artmasına yol açacaktır.

X. DÜNYADA VE OECD ÜLKELERİNDE YOKSULLUK

Gelir dağılımı eşitsizliğinin önemli göstergelerinden birisi de yoksulluk oranlarıdır. Genel olarak gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde yoksulluk oranı da yüksektir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesi yükseldikçe gelir eşitsizliği azalırken yoksulluk oranları da düşmektedir.

Dünyada yoksulluk oranının en düşük olduğu ülke Tayvan'dır. Malezya, Danimarka ve İsveç % 5 yoksulluk oranı ile Tayvan'ı takip etmektedir. Yoksulluk oranı açısından da gelişmiş ülkeler arasında durumu en kötü olan ülke Amerika'dır. Amerikan halkının % 17'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Türkiye'de yoksulluk oranı gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu ülkeler; gelir dağılımının en bozuk olduğu Afrika ve Latin Amerika ülkeleridir. Zambiya % 86 yoksulluk oranı ile dünyada en yüksek yoksulluk oranına sahip ülkedir. Liberya, Haiti ve Çad % 80 yoksulluk oranı ile dünya sıralamasının en dibinde yer alan diğer ülkelerdir (Tablo 12).

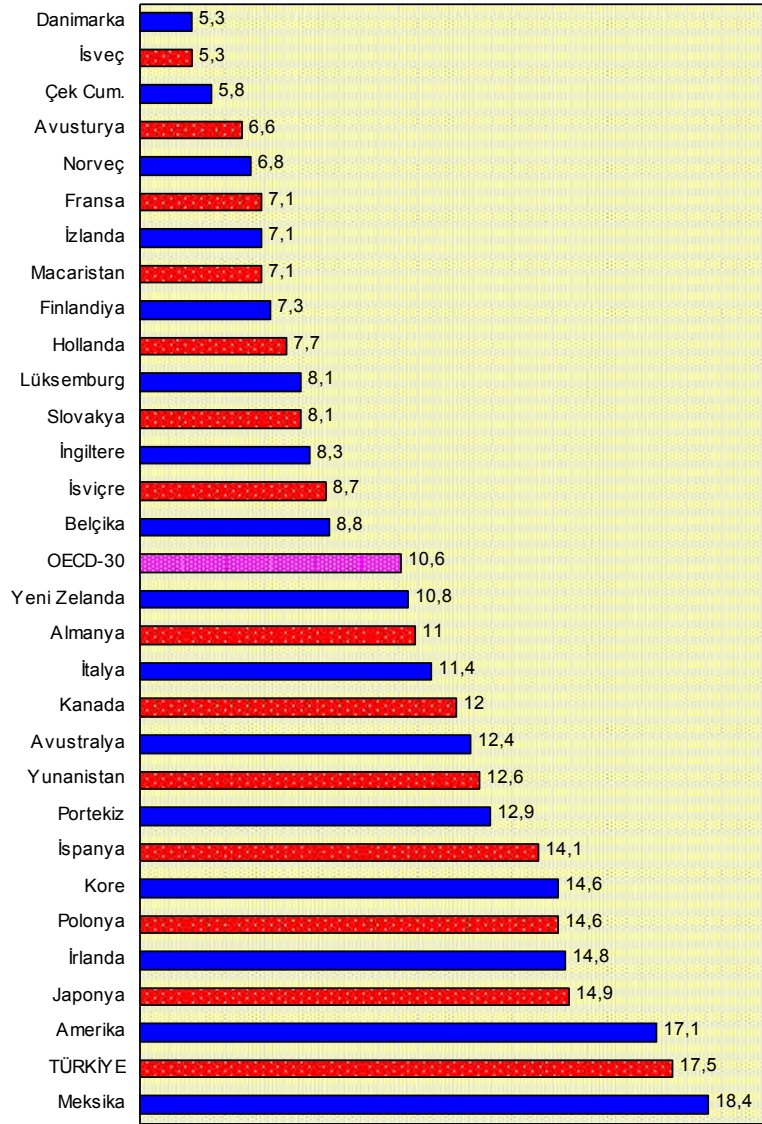
Tablo 12 : Seçilmiş Ülkelerde Yoksulluk Oranları (%)

Ülke	Yoksulluk Oranı	Ülke	Yoksulluk Oranı	Ülke	Yoksulluk Oranı
Tayvan	1	İspanya	14	Namibya	35
Malezya	5	İrlanda	15	Kolombiya	49
Danimarka	5	Kore	15	Kenya	50
İsveç	5	Polonya	15	Güney Afrika	50
Fransa	7	Rusya	16	Bolivya	60
Avusturya	7	Amerika	17	Zimbabve	68
Çin	8	Meksika	18	Nijerya	70
Hollanda	8	İran	18	Surinam	70
İngiltere	8	Portekiz	18	Angola	70
Macaristan	9	TÜRKİYE	18	Çad	80
Belçika	9	Mısır	20	Haiti	80
Almanya	11	Arjantin	23	Liberya	80
Kanada	12	Brezilya	31	Zambiya	86

*Kaynak: CIA, World Factbook 2008;
OECD, Income Distribution Questionnaire;
(Çevrimiçi): <http://www.indexmundi.com>*

Seçilmiş ülkelerde yoksulluk oranlarının yer aldığı Tablo 12'deki veriler; önemli yöntemsel farklılıklar ve ait oldukları yılların aynı olmaması nedeniyle tam olarak karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Bu nedenle, Türkiye için daha anlamlı bir karşılaştırma yapabilmek için; OECD ülkelerinde aynı yöntemle yapılan, OECD gelir dağılımı anketinden elde edilen yoksulluk verilerinin karşılaştırılması tercih edilmiştir. Grafik 2'de sunulan veriler, çoğunluğu gelişmiş ülkelere ait olan OECD ülkeleri içinde Türkiye'nin yerinin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır.

OECD ülkelerinin yoksulluk oranları açısından sıralaması, neredeyse gelir eşitsizliğine göre ortaya çıkan sıralamayla aynıdır. Sıralamanın bu şekilde olması; yoksulluk oranlarının gelir eşitsizliğini gösteren önemli bir ölçüt olduğu yönündeki teorik varsayıma uygundur.

Grafik 2 : OECD Ülkelerinde Yoksulluk Oranları (%) , 2005

Kaynak: OECD, Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics; OECD, Growing Unequal?, Income Distribution and Poverty in OECD Countries, 2008.

30 OECD üyesi ülke arasında; en düşük yoksulluk oranına sahip ülkeler sırasıyla; Danimarka, İsveç ve Çek Cumhuriyetidir. Ortalama olarak OECD üyesi ülkelerde yaşayan halkların % 10,6'sı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yoksulluk oranının en yüksek olduğu ülkeler Meksika, Türkiye ve Amerika'dır. Türkiye'nin yoksulluk oranı OECD ortalamasının oldukça üzerindedir. Türkiye'nin yoksulluk oranı, yoksulluğun en düşük olduğu Danimarka'nın yaklaşık 3,5 katıdır.

SONUÇ

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk, Türkiye'de çözüm bekleyen en önemli sosyo-ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Türkiye'de yaklaşık 381 bin kişi temel gıda ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun olarak açlık sınırının altında; 13 milyon 108 bin kişi gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında; yaklaşık 10 milyon 186 bin kişi ise görece yoksulluk sınırının altında harcama imkânına sahiptir. Türkiye'de gıda yoksulluğu ve gıda dışı harcamaları da içeren yoksulluk oranları açısından 2002-2006 yılları arasında önemli gelişmeler sağlamış olmasına rağmen, toplumun ortalama yaşam standardı esas alınarak hesaplanan görece yoksulluk açısından kayda değer bir gelişmenin yaşanmaması, Türkiye'de yoksulluk sorunun çözümünde çok önemli bir ilerleme sağlanmadığını göstermektedir. Türkiye'de tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre; yoksulluk oranları kırsal kesimde kentlerden oldukça yüksektir. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça, eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk oranı yükselmektedir. Tarım sektöründe çalışanların yoksulluk oranı diğer sektörlerde çalışanlardan daha yüksektir. İşteki duruma göre, en yüksek yoksulluk oranına sahip olanlar; ücretsiz aile işçileri, işsizler ve yevmiyeli çalışanlardır. Türkiye'de yoksulluk oranları gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksektir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en kötü konumda olan ikinci ülkedir.

Türkiye'de Gini katsayısı dikkate alındığında gelir dağılımının 1968'den 1987 yılına kadar iyileştiği, 1987-1994 yılları arasında bozulduğu, 1994 yılından sonra istikrarlı bir biçimde düzelme eğilimine girdiği görülmektedir. Ancak, özellikle 2000'li yıllarda tek başına Gini katsayısını dikkate alarak, gelir eşitsizliği sorununun hafiflediği sonucuna ulaşmak iki nedenle mümkün değildir. Birincisi; gelir

dağılımında ortaya çıkan bu iyileşme, en alt gelir diliminin payında önemli bir gelişme olmamasına rağmen, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası en üst gelir diliminin payının düşmesinden kaynaklanmaktadır. Yüzdeler dilimleme yöntemine göre yapılan değerlendirmeler bu gerçekliği ortaya koymaktadır. Türkiye'de nüfusun en yoksul % 20'lik dilimi harcanabilir gelirin % 6,1'i ile yetinmekte iken, en zengin % 20'lik dilim harcanabilir gelirin % 44,4'üne sahip olmaktadır. İkincisi, Gini katsayısındaki düşme eğilimi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, katsayının değeri gelişmiş ülkelere göre hayli yüksektir. OECD ülkeleri arasında gelir eşitsizliği bakımından, Türkiye'nin sadece Meksika'dan daha iyi konumda olması, 1994 sonrası ortaya çıkan kısmi iyileşmelere rağmen, gelir eşitsizliğinin çözüm bekleyen önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de 2001 sonrası gerçekleşen yüksek büyüme hızlarına rağmen, gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununda çok önemli iyileşmelerin ortaya çıkmaması, bu sorunların piyasa mekanizması çerçevesinde büyüme ile kendiliğinden çözülemeyeceği gerçeğini açıkça ortaya koymuştur. Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun varlığını sürdürmesinin temelinde; devletin etkin bir şekilde bu sorunları çözmeye yönelik sosyal politikalar uygulamaktan kaçınması yatmaktadır. Vergi sisteminin mevcut yapısı, gelir eşitsizliği ve yoksulluğu artırıcı niteliktedir. Vergi sisteminde gelirin yeniden dağıtılmasına yönelik düzenlemelere ağırlık verilmesi ve yoksul kesimlere yapılan transferlere etkinlik kazandırılması, küresel kriz ortamında sorunun daha da büyümesini engelleyecektir. Eğitimde fırsat eşitliği sağlamaya yönelik uygulamalara ağırlık verilmesi, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması, sendikal hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaların kaldırılması uzun dönemde gelir eşitsizliği ve yoksulluk sorununun çözümüne katkı yapacak başlıca önlemlerdir.

KAYNAKÇA

- AKSU, Ömer (1993). *Gelir ve Servet Dağılımı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3698.
- ALKİN, Erdoğan (1995). "Türkiye'de Gelir Dağılımı", *Yeni Türkiye*, s. 141-144.
- ALTAN, Ömer Zühtü (2004). *Sosyal Politika Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ALTAY, Asuman (2007). "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, Cilt: 44, Sayı: 510, s. 57-67.
- AREN, Sadun (1989). "Paylaşım, Demokrasi ve Sosyalist Parti", *Bir Dönemden Yazılar 1980-1988*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ATAÇ, Beyhan, ÖNDER, İzzettin ve TURHAN, Salih (2008). *Maliye Politikası*, (Ed. ATAÇ, Engin), 5. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- BAĞDADIOĞLU, Enis, (2003). "Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar", *Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003*, Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler Antalya, 9-11 Ekim.
- BELLÙ, Lorenzo Giovanni, (2005). Charting Income Inequality The Lorenz Curve, EASYPol On-line Resource Materials for Policy Making, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- CIA *World Factbook* (2008). (Çevrimiçi): <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html>
- ÇELİK, Aziz (2004). "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Gelir Eşitsizliği: Piyasa Dağılımı-Yeniden Dağılım", *Çalışma ve Toplum*, 2004/3, s. 53-91.
- DİE, (1990). *1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi Sonuçları-Gelir Dağılımı*, Yay. No: 1441, Ankara.
- DİE (1996). "1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Geçici Sonuçları", *DİE Haber Bülteni*, 18.10.1996.
- DİLİK, Sait (1976). *Servetin Geniş Kitlelere Yayılması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 391.
- DOVRING, Folke (1991). *Inequality; The Political Economy of Income Distribution*, Newyork: Preager.
- DPT, (2007). *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.

- ENSARİ, Sıddık, (1997). "Son 20 Yılda Gelir Dağılımı: 1973, 1987, 1994 Araştırmaları ve Sonuçları"; *Ekonomik Forum*, s. 16-22.
- GÜVEN, Sami (2009). *Sosyal Politikanın Temelleri*, 4. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- HYMAN, David N. (1983). *Public Finance*, Chicago: The Dryden Press.
- KARAMAN, Banu ve ÖZÇALIK, Melih (2007). "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü", *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 14 Sayı: 1, s. 25-41.
- KARLUK, S. Rıdvan (2005). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*, 10. Baskı, İstanbul: Beta.
- OECD (2008). *Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics*, (Çevrimiçi): <http://oecd.org>
- OECD (2008). "Growing Unequal?, Income Distribution and Poverty in OECD Countries".
- ÖÇAL, Tezer (1990). *İktisat*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları No: 156.
- PATERSON, C. Wallace (1994). *Gelir İstihdam ve Ekonomik Büyüme* (Çev. GÜLLAP, Talat), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 763.
- SOMEL, Cem (2008). "Ulusal Gelirin Yapısı ve Gelişimi", *Türkiye Ekonomisi* (Ed. ÖZER, Mustafa), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- SÖNMEZ, Mustafa (1992). *Türkiye'de Gelir Eşitsizliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ŞAHİN, Hüseyin (2007). *Türkiye Ekonomisi*, 9. Baskı, Bursa: Ezgi Yayınları.
- ŞENKAL, Abdülkadir (2005). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ŞENSES, Fikret (1991). "Türkiye'de Gelir Dağılımı, Gelirin Yeniden Dağıtımı ve İşgücü Piyasaları", *Türk Ekonomisine Sosyal Demokrat Çözümler*, Cilt: III, İstanbul: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, No: 18, s. 51-80.
- TÜİK (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, Ankara.
- TÜİK (2006). "2005 Gelir Dağılımı Sonuçları", *TÜİK Haber Bülteni*, 25.12.2006.
- TÜİK (2009). "Gayri Safi Yurtiçi Hasıla IV. Dönem: Ekim, Kasım, Aralık / 2008", *TÜİK Haber Bülteni*, 31.03.2009.

- TÜİK (2008). "TÜİK Yoksulluk Çalışmaları", Sosyal İstatistikler Daire Başkanlığı İşgücü ve Yaşam Koşulları Grubu Hanehalkı Bütçe İstatistikleri Takımı, 20 Aralık 2008, (Çevrimiçi): <http://www.ku.edu.tr/ku/images/EAF/20122008-3.pdf>
- TÜRK, İsmail (1997). *Maliye Politikası*, 11. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- WADE, Robert Hunter (2001). "The Rising Inequality of World Income Distribution", *Finance and Development*, Vol: 38, No. 4, p. 37-39.
- World Development Indicators* (2007). CD-ROM, Washington, D.C.
- YAZGAN, Turan (1975). *Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik*, İstanbul: Fatih Gençlik Vakfı Matbaası.
- ZENGİNGÖNÜL, Oğul (2004). *Küreselleşme*, Ankara: Adres Yayınları.
- <http://dx.doi.org/10.1787/420515624534>
- <http://stats.oecd.org/WBOS/Index.aspx?QueryId=11112&QueryType=View>
- <http://www.indexmundi.com/map/?t=0&v=69&r=eu&l=en>
- <http://www.oecd.org>
- <http://www.tuik.gov.tr>